ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ
Περικλέους Έπιτάφιος

Μετάφραση: Άγγελος Σ. Βλάχος

Γ΄ τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Περικλέους Ἐπιτάφιος

Το κείμενο προέρχεται από τον τόμο «Θουκυδίδου *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου*», μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 2004 (1998), 7η ανατύπωση, σσ. 144-153.

Εικόνα εξωφύλλου: Επιτύμβια στήλη Ευφήρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ
Περικλέους Ἐπιτάφιος

Μετάφραση: Άγγελος Σ. Βλάχος

Γ' τάξη Γενικού Λυκείου
Γενικής Παιδείας

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Συγγραφέας - Μετάφραση:
ΑΓΓΕΛΟΣ Σ. ΒΛΑΧΟΣ

Συντονισμός για το
Παιδαγωγικό Ινστιτούτο:

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ
Σύμβουλος Π.Ι.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ
Σύμβουλος Π.Ι.

34. Τὸν ἴδιο χειμώνα οἱ Ἀθηναῖοι ὀργάνωσαν, κατὰ τὴν ἀρχαία συνήθεια, τὴν τελετὴ τῆς δημόσιας ταφῆς τῶν πρώτων νεκρῶν τοῦ πολέμου. Ἡ ἑτοιμασία γίνεται μὲ τὸν ἑξῆς τρόπο. Τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν τελετὴ κατασκευάζουν μιὰν ἐξέδρα καὶ ἀποθέτουν ἐκεῖ τὰ ὀστὰ τῶν νεκρῶν. Ὁ καθένας, ἂν θέλη, μπορεῖ νὰ φέρη ἕνα ἀφιέρωμα στὸν δικό του. Ὅταν ἔρθη ἡ στιγμὴ τῆς ἐκφορᾶς, τοποθετοῦν φέρετρα κυπαρισσένια ἐπάνω σὲ ἁμάξια. Ἕνα φέρετρο γιὰ κάθε φυλή. Τὰ ὀστὰ τοῦ κάθε νεκροῦ εἶναι στὸ φέρετρο τῆς φυλῆς του. Ἕνα ὅμως φέρετρο τὸ μεταφέρουν κενό. Εἶναι τῶν ἀφανῶν, ἐκείνων ποὺ τὰ σώματα δὲν βρέθηκαν. Στὴν τελετὴ πηγαίνει ὅποιος θέλει, εἴτε πολίτης εἴτε ξένος. Πηγαίνουν καὶ οἱ γυναῖκες, συγγενεῖς, ποὺ στέκονται μπροστὰ στὸν τάφο καὶ μοιρολογοῦν. Ἀποθέτουν τοὺς νεκροὺς στὸ δημόσιο νεκροταφεῖο ποὺ βρίσκεται στὸ ὡραιότερο προάστιο τῆς πόλης. Ἐκεῖ θάβουν πάντα τοὺς νεκροὺς τοῦ πολέμου. Μόνη ἐξαίρεση ἔκαναν γιὰ ὅσους ἔπεσαν στὸν Μαραθώνα. Αὐτούς, γιὰ τὴν ἐξαιρετική τους ἀνδρεία, ἔκριναν πὼς ἔπρεπε νὰ τοὺς θάψουν στὸν τόπο τῆς μάχης. Ὅταν τοὺς σκεπάση ἡ γῆ, ἕνας πολίτης, ξεχωριστὸς γιὰ τὴν ἀξία του καὶ τὰ χαρίσματά του, ὁρισμένος ἀπὸ τὴν Πολιτεία, κάνει τὸν ἔπαινο τῶν νεκρῶν. Ἔπειτα ὁ κόσμος φεύγει. Ἔτσι γίνεται ἡ ταφή. Ὅσο βαστοῦσε ὁ πόλεμος, κρατοῦσαν τὴν συνήθεια αὐτὴ κάθε φορὰ ποὺ ἔπρεπε. Γιὰ τοὺς πρώτους νεκροὺς τοῦ πολέμου ὅρισαν νὰ μιλήση ὁ Περικλῆς τοῦ Ξανθίππου. Ὅταν ἦρθε ἡ στιγμὴ προχώρησε ἀπὸ τὸ μνημεῖο, ἀνέβηκε σ' ἕνα ψηλὸ βῆμα γιὰ νὰ τὸν ἀκούη τὸ συγκεντρωμένο πλῆθος καὶ εἶπε:

35. «Οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔχουν μιλήσει ἀπὸ τὸ βῆμα αὐτό, ἐπαινοῦν τὸν νομοθέτη ποὺ πρόσθεσε στὰ ἄλλα μέρη τῆς τελετῆς τὴν ἐκφώνηση λόγου, γιατὶ θεωροῦν πὼς εἶναι ὡραῖο νὰ γίνεται ὁ ἔπαινος τῶν νεκρῶν τοῦ πολέμου στὴν

ταφή τους. Ἐγὼ τολμῶ νὰ πιστεύω πὼς ἄνδρες ποὺ δοξάστηκαν μὲ τὰ ἔργα τους, μὲ ἔργα μόνο θὰ ταίριαζε νὰ τιμηθοῦν, ἔργα ὅπως ἡ δημόσια αὐτὴ ἑτοιμασία ποὺ βλέπετε ἐδῶ, γύρω ἀπὸ τὸν τάφο τους, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ μὴν κινδυνεύη ἡ δόξα πολλῶν ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση ἑνός μόνο ἀνθρώπου, ποὺ ἴσως ὑστερήση, ἴσως ὑπερβάλη. Δύσκολο εἶναι νὰ μιλήση κανεὶς ὅπως ταιριάζει σὲ θέμα ὅπου χρειάζεται κόπος γιὰ νὰ γίνη πιστευτὴ καὶ ἡ ἁπλὴ ἀλήθεια. Γιατὶ ὁ εὐνοϊκὸς ἀκροατής, ποὺ ξέρει τὰ πράγματα, θὰ θεωρήση τὰ ὅσα ἀκούει κατώτερα ἀπὸ ὅσα θέλει καὶ περιμένει ν' ἀκούση, ἐνῶ ὁ ἀκροατὴς ποὺ δὲν τὰ ξέρει, θὰ νομίση, ἀπὸ φθόνο, πὼς λέγονται ὑπερβολὲς ἂν τύχη κι ἀκούση κάτι ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις του. Τὸν ἔπαινο γιὰ τοὺς ἄλλους τὸν ἀνεχόμαστε τόσο μόνο ὅσο πιστεύομε πὼς κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἀξίζωμε. Καθετὶ ποὺ εἶναι ἀνώτερό μας, ἀπὸ φθόνο, δὲν τὸ πιστεύομε. Ἀφοῦ ὅμως οἱ παλιοὶ ἐθεώρησαν πὼς ἡ συνήθεια εἶναι σωστή, πρέπει κ' ἐγὼ νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμο καὶ νὰ προσπαθήσω νὰ ἱκανοποιήσω, ὅσο μπορῶ, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὴν προσδοκία τοῦ καθενός σας.

36. »Θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς προγόνους μας. Δίκαιο καὶ σωστὸ σὲ τέτοια ὥρα νὰ τοὺς κάνωμε τὴν τιμὴ τῆς μνήμης. Γιατὶ ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ἴδιοι πάντα ἔζησαν σ' αὐτὴ τὴ γῆ καὶ χάρη στὴν ἀνδρεία τους μᾶς τὴν παράδωσαν ἐλεύθερη. Ἔπαινος ταιριάζει στοὺς προγόνους μας, ἀλλὰ ἀκόμα μεγαλύτερος στοὺς πατέρες μας. Ἐμόχθησαν γιὰ νὰ προσθέσουν σ' ἐκεῖνα ποὺ κληρονόμησαν τὴν ὅση ἐξουσία καὶ δύναμη μᾶς ἀφῆκαν. Ἀλλὰ κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅσοι εἴμαστε σὲ ὥριμη ἡλικία, αὐξήσαμε τὴν δύναμη τῆς πολιτείας καὶ τῆς δώσαμε ἀπόλυτη αὐτάρκεια καὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης καὶ σὲ πόλεμο. Δὲν θὰ μακρυγορήσω γιὰ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα ποὺ μᾶς ἔδωσαν τὴν σημερινή μας κυριαρχία οὔτε γιὰ τὶς ἐπιδρομές, βαρβαρικὲς ἢ ἑλληνικές, ποὺ ἀποκρούσαμε ἐμεῖς καὶ οἱ πατέρες μας. Αὐτὰ σᾶς εἶναι γνωστὰ καὶ θὰ τὰ παραλείψω. Ἀλλὰ πρὶν ἔρθω στὸν ἔπαινο τῶν ἀνδρείων αὐτῶν, θέλω πρῶτα νὰ μιλήσω γιὰ τοὺς θεσμοὺς καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ ἔχομε ἐφαρμόσει γιὰ νὰ προσδώσωμε στὴν πολιτεία τὸ σημερινό της μεγαλεῖο, γιατὶ νομίζω πὼς σὲ τέτοια στιγμὴ ταιριάζει νὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ καὶ εἶναι ὠφέλιμο νὰ τ' ἀκούσουν ὅσοι πολίτες ἢ ξένοι εἶναι συγκεντρωμένοι ἐδῶ.

37. »Τὸ πολίτευμα ποὺ ἔχομε σὲ τίποτε δὲν ἀντιγράφει τὰ ξένα πολιτεύματα. Ἀντίθετα, εἴμαστε πολὺ περισσότερο ἐμεῖς παράδειγμα γιὰ τοὺς ἄλλους

παρὰ μιμητές τους. Τὸ πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, ἐπειδὴ τὴν ἐξουσία δὲν τὴν ἀσκοῦν λίγοι πολίτες, ἀλλὰ ὅλος ὁ λαός. Ὅλοι οἱ πολίτες εἶναι ἴσοι μπροστὰ στὸν νόμο γιὰ τὶς ἰδιωτικές τους διαφορές. Γιὰ τὰ δημόσια ἀξιώματα προτιμῶνται ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἱκανοὶ καὶ τὰ ἀξίζουν καὶ ὄχι ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκουν σὲ μιὰ ὁρισμένη τάξη. Κανείς, ἂν τύχη καὶ δὲν ἔχει κοινωνικὴ θέση ἢ ἂν εἶναι φτωχός, δὲν ἐμποδίζεται γι' αὐτὸ νὰ ὑπηρετήση τὴν πολιτεία, ἂν ἔχη κάτι ἄξιο νὰ προσφέρη. Στὴ δημόσια ζωή μας εἴμαστε ἐλεύθεροι, ἀλλὰ καὶ στὶς καθημερινές μας σχέσεις δὲν ὑποβλέπομε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, δὲν θυμώνομε μὲ τὸν γείτονά μας ἂν διασκεδάζη καὶ δὲν τοῦ δείχνομε ὄψη πειραγμένου πού, ἂν ἴσως δὲν τὸν βλάφτη, ὅμως τὸν στενοχωρεῖ. Ἂν, ὡστόσο, ἡ αὐστηρότητα λείπη ἀπὸ τὴν καθημερινή μας ζωή, στὰ δημόσια πράγματα, ἀπὸ ἐσωτερικὸ σεβασμό, δὲν παρανομοῦμε. Σεβόμαστε τοὺς ἄρχοντες, πειθαρχοῦμε στοὺς νόμους, καί, μάλιστα, σὲ ὅσους ἔχουν γίνει γιὰ νὰ προστατεύουν τοὺς ἀδυνάτους καὶ ὅσους πού, ἂν καὶ ἄγραφοι, εἶναι ντροπὴ νὰ τοὺς παραβαίνει κανείς.

38. »Μὲ συχνὲς θυσίες καὶ ἀγῶνες φροντίσαμε νὰ μετριάζωμε τοὺς κόπους τῆς ἐργασίας καὶ νὰ ξεκουράζωμε τὸ πνεῦμα μας. Ἔχομε εὐχάριστη ἰδιωτικὴ ὁ καθένας μας ζωὴ κ' ἡ ἀπόλαυσή της ἀποδιώχνει τὴν στενοχώρια. Ἡ ἔκταση τῆς κυριαρχίας μας εἶναι τόσο μεγάλη, ὥστε μποροῦμε καὶ φέρνομε ἀπὸ τὴν πᾶσα γῆ τὰ πάντα κ' ἔτσι χαιρόμαστε τὰ ξένα ἀγαθὰ ὅσο καὶ τὰ δικά μας.

39. »Καὶ στὰ πολεμικὰ πράγματα διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς μας. Ἡ πόλη μας εἶναι φιλόξενη γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ὑπάρχει σὲ μᾶς νόμος ξενηλασίας ποὺ νὰ ἐμποδίζη τὸν ξένο νὰ μάθη ἢ νὰ δῆ κάτι ποὺ θὰ μποροῦσε, ἂν δὲν ἦταν κρυφό, νὰ ὠφελήση τὸν ἐχθρό μας ποὺ θὰ τὸ ἔβλεπε. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ πιστεύομε περισσότερο στὴν ἀξία μας παρὰ σὲ μυστικὲς ἑτοιμασίες καὶ στρατηγήματα. Καὶ στὴν ἀνατροφή, ἐνῶ οἱ ἐχθροί μας ἀπ' τὰ μικρά τους χρόνια ὑποβάλλονται στὴν πιὸ σκληρὴ ἐκγύμναση, ἐμεῖς ἔχομε εὐχάριστη ζωή, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ ὑστεροῦμε στὸ νὰ ἀντιμετωπίζουμε τοὺς ἴδιους κινδύνους. Καὶ νὰ ἡ ἀπόδειξη. Ποτὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν κάνουν, μόνοι τους, ἐπιδρομὲς ἐδῶ, στὴ γῆ μας. Ἔρχονται πάντα μὲ τοὺς συμμάχους τους. Ἐνῶ ἐμεῖς, μόνοι εἰσβάλλομε σὲ ἐχθρικὲς χῶρες καὶ τίς περισσότερες φορὲς νικοῦμε εὔκολα, σὲ ξένη γῆ, ἐκείνους ποὺ ὑπερασπίζονται τὰ ἴδια τους τὰ σπίτια. Ἐχθρός μας κανεὶς δὲν ἔχει, ὡς τώρα,

ἀντικρύσει, συγκεντρωμένη, ὁλόκληρη τὴ δύναμή μας, ἀφοῦ ἐμεῖς καὶ ναυτικὸ πρέπει νὰ ἐπανδρώνωμε καὶ στρατὸ νὰ στέλνωμε σὲ πολλὰ μέρη. Ἂν ὁ ἐχθρὸς συναντήση κάπου ἕνα μικρὸ μέρος τῆς δύναμής μας, καυχιέται, ἂν νικήση, πὼς κατατρόπωσε ὁλόκληρο τὸν στρατό μας. Ἂν νικηθῆ, διαδίδει πὼς βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μας. Ἀντικρύζομε τοὺς κινδύνους πρόθυμα κι ὄχι μὲ βαριὰ καρδιά. Τοὺς ἀντικρύζομε ἀπὸ ἀνδρεία περισσότερο παρὰ ἀπὸ ὑπακοὴ σὲ κάποιο νόμο καὶ τοῦτο εἶναι γιὰ μᾶς κέρδος μεγάλο, γιατὶ δὲν θλιβόμαστε ἀπὸ πρὶν γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ ἴσως ἔρθουν, κι ὅμως, ὅταν ἔρθουν, δὲν εἴμαστε λιγότερο γενναῖοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παιδεύονται ἀδιάκοπα.

40. »Αὐτὰ εἶναι, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, ποὺ κάνουν θαυμαστὴ τὴν πόλη μας. Ἀγαποῦμε τὸ ὡραῖο, ἀλλὰ μένομε ἁπλοὶ καὶ φιλοσοφοῦμε χωρὶς νὰ εἴμαστε νωθροί. Τὸν πλοῦτο μας τὸν ἔχομε γιὰ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦμε σὲ ἔργα καὶ ὄχι γιὰ νὰ τὸν καυχιόμαστε. Δὲν θεωροῦμε ντροπὴ τὴ φτώχεια. Ντροπὴ εἶναι νὰ μὴν τὴν ἀποφεύγη κανεὶς δουλεύοντας. Οἱ ἴδιοι, ἐμεῖς, φροντίζομε καὶ τὶς ἰδιωτικὲς μας ὑποθέσεις καὶ τὰ δημόσια πράγματα κ' ἐνῶ ὁ καθένας μας φροντίζει τὶς δουλειές του, τοῦτο δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ κατέχωμε καὶ τὰ πολιτικά. Μόνο ἐμεῖς θεωροῦμε πὼς εἶναι ὄχι μόνον ἀδιάφορος, ἀλλὰ καὶ ἄχρηστος ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐνδιαφέρεται στὰ πολιτικά. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομε κι ἀποφασίζομε γιὰ τὰ ζητήματά μας καὶ θεωροῦμε πὼς ὁ λόγος δὲν βλάφτει τὸ ἔργο. Ἀντίθετα, πιστεύομε πὼς βλαβερὸ εἶναι τὸ νὰ ἀποφασίζη κανεὶς χωρὶς νὰ ἔχει φωτιστῆ. Διαφέρομε ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ σὲ τοῦτο. Εἴμαστε τολμηροί, κι ὅμως ζυγίζομε καλὰ τὴν κάθε ἐπιχείρησή μας, ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἡ ἄγνοια τοὺς κάνει θρασεῖς κ' ἡ γνώση ἀναποφάσιστους. Ἐκεῖνοι πρέπει νὰ κρίνωνται γενναιότεροι, ὅσοι ξέρουν καλὰ ποιὸ εἶναι τὸ εὐχάριστο καὶ ποιὸ τὸ φοβερὸ κι ὅμως δὲν προσπαθοῦν ν' ἀποφύγουν τὸν κίνδυνο. Καὶ στὴν διάθεσή μας ἀπέναντι στοὺς ξένους διαφέρομε ἀπ' τοὺς πολλούς, γιατὶ ἀποκτοῦμε φίλους εὐεργετώντας τους καὶ ὄχι περιμένοντας ἀπ' αὐτοὺς κάποιο καλό. Ἡ φιλία τοῦ εὐεργέτη εἶναι πιὸ σταθερή, γιατὶ προσπαθεῖ νὰ διατηρήση τὸν δεσμό του μὲ τὸν ἄλλο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ χρωστάει χάρη εἶναι λιγότερο πρόθυμος, θεωρώντας τὴν εὐγνωμοσύνη του σὰν χρέος κι ὄχι σὰν αἴσθημα. Μόνοι ἐμεῖς σκορποῦμε ἁπλόχερα τὶς εὐεργεσίες μας, ὄχι ἀπὸ συμφεροντολογικοὺς ὑπολογισμούς, ἀλλὰ ἀπὸ φιλελεύθερη γενναιοδωρία.

41. »Μὲ μιὰ λέξη, τολμῶ νὰ τὸ πῶ, ἡ Ἀθήνα εἶναι ὁ δάσκαλος τῶν Ἑλλήνων καὶ νομίζω πὼς ὁ κάθε μας πολίτης θὰ μποροῦσε, μὲ τὴν μεγαλύτερη εὐκολία καὶ χάρη, πολλὰ καὶ ἄξια ἔργα νὰ κάνη σὲ πολλὲς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Ὅτι αὐτὸ ποὺ λέω δὲν εἶναι ρητορικὸς κομπασμός, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια ἡ πραγματική, τὸ δείχνει ἡ δύναμη τῆς πολιτείας πού, μόνη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες πόλεις, εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν φήμη της στὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας, ἡ μόνη ποὺ οἱ ἐχθροί της, ὅταν τοὺς νικήσωμε δὲν ἀγανακτοῦν ἐπειδὴ κατατροπώθηκαν ἀπὸ ἀναξίους, ἡ μόνη ποὺ οἱ σύμμαχοί της δὲν μποροῦν νὰ ποῦν ὅτι ἔχουν ἀνάξιο ἀρχηγό. Τὴν δύναμή μας δὲν τὴν ἀποκτήσαμε μὲ ἄσημες, ἀλλὰ μὲ λαμπρὲς πράξεις καὶ γι' αὐτὸ μᾶς θαυμάζουν καὶ θὰ μᾶς θαυμάζουν πάντα, χωρὶς νὰ ἔχωμε ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν Ὅμηρο γιὰ νὰ τραγουδήση τὶς πράξεις μας οὔτε ἀπὸ κανέναν ἄλλο ποιητὴ ποὺ θὰ μάγευε προσωρινὰ μὲ τὰ ὡραῖα του λόγια, ἀλλὰ θὰρχόταν ἀργότερα ἡ γνώση τῆς ἀλήθειας νὰ μᾶς ζημιώση. Ἡ τόλμη μας ἀνάγκασε τὴν πᾶσα γῆ καὶ θάλασσα νὰ μᾶς ἀνοίξουνε τὸ διάβα καὶ παντοῦ ἐστήσαμε μνημεῖα ἀθάνατα γιὰ τὰ καλὰ ἢ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἔτυχαν. Γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὴν στερήσουν, οἱ γενναῖοι αὐτοὶ σκοτώθηκαν στὴ μάχη, καὶ, ὅσοι ζοῦμε, φυσικὸ εἶναι νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ ὑποστοῦμε ὁ,τιδήποτε γιὰ χάρη της.

42. »Μίλησα πολὺ γιὰ τὴν πολιτεία μας, γιατὶ θέλησα ν' ἀποδείξω πὼς ὁ δικός μας ἀγώνας δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν ἀγώνα τῶν ἐχθρῶν μας ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ παρόμοιο μὲ αὐτὰ ποὺ ἀνάφερα, γιατὶ θέλησα νὰ στηρίξω σὲ φανερὲς μαρτυρίες τὸν ἔπαινο τῶν γενναίων αὐτῶν. Καὶ εἶπα τὰ περισσότερα ποὺ εἶχα νὰ πῶ, γιατὶ αὐτῶν ποὺ κοίτονται ἐδῶ καὶ τῶν ὁμοίων τους ἡ ἀνδρεία ἐστόλισε τὴν πολιτεία μὲ ὅσα ἐγώ, ὑμνώντας την, εἶπα πὼς ἔχει. Λίγοι εἶναι οἱ Ἕλληνες ποὺ δὲν εἶναι, σὰν καὶ τοὺς γενναίους αὐτούς, κατώτεροι ἀπὸ τὸν ἔπαινο ποὺ τοὺς γίνεται. Νομίζω πὼς ὁ θάνατός τους καὶ φανέρωσε καὶ ἀπαθανάτισε τὴν ἀνδρεία τους. Ἂν σὲ ἄλλα φανερωθῆ κανεὶς κάπως κατώτερος, ὅμως πεθαίνοντας γιὰ τὴν πατρίδα ἀποκτᾶ τὸ δικαίωμα νὰ κρίνεται μόνο γιὰ τὴν παλληκαριά του. Ὅλοι μαζί, στὴν κοινή τους προσπάθεια, ὠφέλησαν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἴσως ἔβλαψε ὁ καθένας χωριστὰ στὴν ἀτομική του ζωή. Ἀπὸ τοὺς γενναίους αὐτοὺς κανείς, ἂν ἦταν πλούσιος, δὲν ἐδείλιασε γιὰ νὰ σωθῆ καὶ νὰ ἐξακολουθήση νὰ χαίρεται τὸν πλοῦτο του, κανείς, ἂν ἦταν φτωχός, δὲν προσπάθησε ν' ἀποφύγη τὴν συμφορὰ γιὰ νὰ ἔχη τὴν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης ζωῆς. Λογαριάζοντας πὼς ἀνώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι νὰ τιμωρήσουν τὸν ἐχθρὸ καὶ πὼς ἀπ' ὅλους τοὺς κινδύνους αὐτὸς τὸν ὁποῖο ἀντίκρυζαν ἦταν ὁ ἐνδοξότερος, τὸν ἀντιμετώπισαν γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν

τοὺς πολεμίους. Μὴ ξέροντας ἂν θὰ ἐπιτύχουν, βασίστηκαν στὴν ἐλπίδα, στὴν μάχη, ὅμως, ἀπάνω δὲν στηρίχθηκαν παρὰ στὸν ἑαυτό τους γιὰ νὰ πολεμήσουν. Προτίμησαν ν' ἀντισταθοῦν καὶ νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ δειλιάσουν καὶ νὰ ζήσουν κι ἀπόφυγαν ἔτσι τὴν ντροπὴ τῆς καταλαλιᾶς, θυσιάζοντας τὴν ζωή τους γιὰ τὸ ἔργο ποὺ εἶχαν ἀναλάβει. Ἡ στιγμὴ ποὺ τοὺς βρῆκε τὸ χτύπημα τῆς μοίρας δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς στιγμὴ φόβου, ἀλλὰ δόξας.

43. »Στάθηκαν ἀντάξιοι τῆς πολιτείας ποὺ τοὺς ἀνάθρεψε. Ὅσοι ζοῦμε, πρέπει νὰ εὐχόμαστε νὰ ἔχωμε καλύτερη μοίρα, χωρίς ὅμως νὰ ἔχωμε γι' αὐτὸ φρόνημα λιγότερο τολμηρό, ὅταν ἀντιμετωπίζωμε τὸν ἐχθρό. Δὲν πρέπει νὰ περιοριζόμαστε σὲ λόγια μόνο, γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια, γιὰ τὴν ὁποία, χωρὶς νὰ σᾶς πῆ κανεὶς τίποτε ποὺ δὲν τὸ ξέρετε, θὰ μποροῦσε νὰ μιλήση πολύ, ἐξαίροντας πόσο μεγάλο εἶναι τὸ ν' ἀντιστέκεσαι στὸν ἐχθρό. Πρέπει νὰ βλέπετε τὸ μεγαλεῖο τῆς πολιτείας στὶς καθημερινές της ἐκδηλώσεις καὶ νὰ συλλογίζεστε πὼς τῆς τὸ ἔδωσαν ἄνδρες γενναῖοι ποὺ εἶχαν τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος καὶ μεγάλη φιλοτιμία σὲ κάθε ἔργο ποὺ ἀναλάμβαναν. Ἂν, καμιά φορά, ἀτυχοῦσαν σὲ κάποιο ἐγχείρημα, δὲν στεροῦσαν ὅμως τὴν πατρίδα ἀπ' τὴν ἀνδρεία τους, γιατὶ θεωροῦσαν πὼς ἡ ὡραιότερη κοινὴ προσφορὰ ἦταν νὰ θυσιαστοῦν γι' αὐτήν. Ὅλοι μαζὶ τῆς πρόσφεραν τὴ ζωή τους κι ὁ καθένας τους λάμβανε ἀθάνατο ἔπαινο καὶ δοξασμένο τάφο, ὄχι τόσο αὐτὸν ὅπου κοίτονται, ὅσο τὴν μνήμη ἐκείνων ποὺ θὰ θέλουν νὰ τοὺς δοξάσουν, γιατὶ τάφος τῶν μεγάλων εἶναι ἡ πᾶσα γῆ καὶ δὲν φανερώνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ μιᾶς στήλης στὴν πατρική τους χώρα. Καὶ στὰ πιὸ μακρινὰ μέρη, ἡ μνήμη τους, ἄγραφη, μένει ζωηρότερη μέσα στὶς ψυχές, περισσότερο γιὰ τὴν ἀνδρεία τους παρὰ γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἔκαναν. Ἔχοντας αὐτοὺς γιὰ παράδειγμα καὶ ξέροντας πὼς εὐτυχία θὰ πῆ ἐλευθερία καὶ ἐλευθερία σημαίνει ἀνδρεία, δὲν πρέπει νὰ δειλιάζετε μπροστὰ στοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅσοι δυστυχοῦν καὶ δὲν ἔχουν ἐλπίδα μιᾶς καλύτερης μοίρας θυσιάζουν πιὸ εὔκολα τὴ ζωή τους. Τὴν θυσιάζουν ἐκεῖνοι πού, ἂν θελήσουν νὰ τὴν σώσουν ἀποφεύγοντας τὸ μοιραῖο, κινδυνεύουν νὰ πάθουν τὸν μεγαλύτερο ἐξευτελισμὸ ἂν νικηθοῦν. Γιὰ τοὺς ἀνδρείους ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς δειλίας εἶναι χειρότερος ἀπ' τὸν γενναῖο κι ἀναπάντεχο θάνατο.

44. »Π' αὐτὸ καὶ τοὺς γονεῖς ποὺ ἦρθαν στὴν τελετὴ δὲν τοὺς κλαίω τόσο ὅσο θέλω νὰ τοὺς παρηγορήσω. Ξέρουν πὼς ἀνδρώθηκαν γιὰ ν' ἀντικρύσουν

τὶς πολλὲς τροπὲς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ εἶναι τύχη τὸ νὰ βρῆ κανεὶς ἕνα δοξασμένο τέλος. Εἶναι δύσκολο, τὸ ξέρω, νὰ σᾶς κάνω νὰ τὸ πιστέψετε, ἐσᾶς ποὺ ἡ εὐτυχία τῶν ἄλλων θὰ σᾶς θυμίζη τὴν δική σας πίκρα. Μεγαλύτερη λύπη νοιώθει κανεὶς γιὰ ὅ,τι εἶχε κ' ἔχασε, παρὰ γιὰ ὅ,τι δὲν εἶχε ποτέ. Σὲ ὅσους τὸ ἐπιτρέπει ἡ ἡλικία, ἂς τοὺς παρηγορῆ ἡ σκέψη πὼς θ' ἀποκτήσουν ἄλλα παιδιὰ ποὺ θὰ τοὺς κάνουν νὰ ξεχάσουν ἐκεῖνα ποὺ ἔχασαν. Τοῦτο θὰ ὠφελήση καὶ τὴν πολιτεία, ποὺ θὰ πλουτίζη μὲ νέα βλαστάρια. Ὅσοι ἀπὸ σᾶς εἶστε μεγάλης ἡλικίας, ἂς θεωρῆτε κέρδος τὴν ὥς τώρα εὐτυχισμένη σας ζωὴ καὶ ἂς εὔχεστε πὼς λίγα εἶναι τὰ χρόνια ποὺ σᾶς μένουν ἀκόμα νὰ ζήσετε μὲ παρηγοριὰ τὴ δόξα τῶν παιδιῶν σας. Μόνο ἡ ἀγάπη γιὰ τὶς τιμὲς δὲν φθείρεται. Στὸ γήρας, ἡ μεγαλύτερη εὐτυχία δὲν εἶναι, ὅπως λένε, τὰ χρήματα, ἀλλὰ οἱ τιμές.

45. »Παιδιὰ καὶ ἀδελφοὶ τῶν νεκρῶν, ὅσοι βρίσκεστε ἐδῶ, βλέπω γιὰ σᾶς δύσκολο τὸν ἀγώνα, γιατὶ ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιὰ εἶναι πρόθυμος ὁ καθεὶς νὰ τοὺς ἐπαινέση. Ἂν δείξετε ξεχωριστὴ ἀνδρεία, ἴσως κριθῆτε, ὄχι ἐντελῶς, ἀλλὰ σχεδὸν ὅμοιοί τους. Ὅσοι ζοῦν, βλέπουν μὲ φθόνο τοὺς συναγωνιστές τους, ἐνῶ εἶναι πρόθυμοι νὰ τιμήσουν ὅσους δὲν ὑπάρχουν πιά. Ἂν πρέπει νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν γυναικῶν ποὺ χήρεψαν, μὲ λίγα λόγια προτροπῆς θὰ πῶ ὅ,τι χρειάζεται. Μὴ φανῆτε κατώτερες ἀπὸ τὴν γυναικεία φύση σας. Αὐτὸ εἶναι ἡ μεγάλη σας δόξα καθὼς καὶ τὸ νὰ μὴν ἀκούγεται τὸ ὄνομά σας μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν, εἴτε γιὰ καλὸ εἴτε γιὰ κακό.

46. »Εἶπα κ' ἐγώ, κατὰ τὸν νόμο, τὰ ὅσα ἔκρινα σωστὰ γιὰ τὴν περίσταση. Οἱ νεκροὶ τιμήθηκαν μὲ τὴν ταφὴ καὶ τὰ παιδιά τους, ἀπὸ σήμερα, θὰ τ' ἀναλάβη ἡ πολιτεία ὥσπου νὰ μεγαλώσουν καὶ τοῦτο εἶναι στέφανος καὶ βραβεῖο ὠφέλιμο καὶ γιὰ τοὺς νεκρούς καὶ γιὰ ὅσους εἶναι στὴ ζωή. Ἐκεῖ ὅπου ὁρίζονται σπουδαῖα ἔπαθλα γιὰ τὴν ἀνδρεία, ἐκεῖ καὶ ὑπάρχουν οἱ ἄριστοι πολίτες. Τώρα, ἀφοῦ ὁ καθένας κλάψη τὸν δικό του, ἂς πηγαίνετε».

47. Ἔτσι ἔγινε ἡ ταφὴ ἐκεῖνο τὸν χειμώνα.

Ευχαριστίες

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ευχαριστεί τις εκδόσεις *Βιβλιοπωλείον της "Εστίας"*, οι οποίες παραχώρησαν ευγενικά την άδεια χρήσης του παραπάνω αποσπάσματος από την *Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου* του Θουκυδίδη (Β' 34-47) στη μετάφραση του Άγγελου Σ. Βλάχου.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα διατηρείται ο τονισμός και η ορθογραφία του κειμένου του Άγγελου Σ. Βλάχου.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

ΕΚΔΟΣΗ Ζ΄ 2010 - ΑΝΤΙΤΥΠΑ: 96000 - ΑΡ. ΣΥΜΒΑΣΗΣ: 62/18-2-2010
ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΑΡΒΑΝΙΤΙΔΗΣ Α.Β.Ε.Ε.